

هشت دروازه؛ هشت بهشت/دروازه‌ها هویت‌های فراموش شده تاریخی تبریز

در گذشته‌ها، هشت دروازه ورودی در جای جای شهر اولین‌ها وجود داشت اما اکنون عواملی نظیر توسعه و بی‌تفاوتی به بافت قدیمی تبریز، ردپایی از آنها بر جای نگذاشته است.

در گذشته‌ها، هشت دروازه ورودی در جای جای شهر اولین‌ها وجود داشت اما اکنون عواملی نظیر توسعه و بی‌تفاوتی به بافت قدیمی تبریز، ردپایی از آنها بر جای نگذاشته است.

خبرگزاری مهر، گروه استان‌ها؛ آن‌ها ریحیمی؛ با گذری بر تاریخ، روزگاری هشت دروازه به روی شهر اولین‌ها گشوده می‌شد؛ دروازه‌هایی که هر کدام حمام و کاروانسراهای جداگانه برای اتراق مسافران داشت و دروازه بان‌هایی که با شنیدن صدای نقره‌ها درها را باز و بسته می‌کردند.

این تنها گوشه‌ای از تاریخ شهر اولین‌هاست؛ گذشته‌ای که توسعه شهری بر هویت و بافت قدیمی شهر پیشی گرفته و امروزه خبری از دروازه‌های قدیمی شهر که جهانگردان در سفرنامه‌های خود با شگفتی از آن یاد می‌کردند نیست و همه قربانی ساخت و سازهای بی‌رویه شده‌اند.

توسعه شهر نیازمند جوامع امروز بشری است

به گفته رئیس اداره میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی شهرستان تبریز، توسعه شهر نیازمند جوامع امروز بشری است که در توسعه شهر، مجبور به این هستیم که برخی از مسائل را رعایت کنیم.

رامین اسبقی ادامه داد: دروازه‌های شهر تبریز در راستای توسعه شهری و علی‌رغم قول شهرداری تبریز برای بازسازی و حفظ آنها، به طور سهو از بین رفته است.

وی افزود: دروازه نویر در محدوده بازار تبریز و دروازه باغمیشه نیز در ورودی بازار تاریخی و حرمخانه که در گذشته‌ها محل اقامت سلاطین تبریز بود قرار داشت که در صورت بازسازی دروازه‌ها، با مسائل و مشکلاتی نظیر مالکیت روبرو می‌شویم.

ایجاد المان و بازسازی دروازه و مبادی ورودی شهر

وی به همکاری میراث فرهنگی و محور تاریخی فرهنگی شهرداری تبریز اشاره کرده و به خبرنگار مهر گفت: مبنی بر همکاری تعریف شده طی چند سال اخیر، نسبت به بازسازی و ایجاد المان در دروازه و مبادی ورودی شهر اقداماتی انجام گرفته است که ابتدای خیابان تربیت یکی از بازسازی‌های صورت پذیرفته است.

اسبقی توضیح داد: هم‌چنین در گچیل و یا کوچه انجمن، قدم‌هایی برای بازسازی برداشته شده است که طرح آن را اداره میراث فرهنگی و اجرای آن نیز بر عهده محور تاریخی فرهنگی شهرداری است که در این رابطه احیای کاملاً سنتی و نمادین به دلیل نبود هنرمند یا استاد مسیر نخواهد بود.

به گفته رئیس اداره میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی شهرستان تبریز، بناهای تکی همانند بخشی از مسجد کبود که یادگار قبل از دوره صفوی است و اکثر آثاری که امروزه در تبریز موجود است، مربوط به اواخر صفویه و اوایل دوره قاجار هستند.

امید است با همکاری مردم، گروه‌های مردم‌نهادی که حامی میراث فرهنگی هستند بتوان با مرور زمان، مدنیت، فرهنگ و میراث فرهنگی را حفظ کرده و به عنوان بخشی از هویت ملی و بومی برای آیندگان به امانت سپرد.

وی در پایان گفت: امید است با همکاری مردم، گروه‌های مردم‌نهادی که حامی میراث فرهنگی هستند بتوان با مرور زمان، مدنیت، فرهنگ و میراث فرهنگی را حفظ کرده و به عنوان بخشی از هویت ملی و بومی، برای آیندگان به امانت سپرد.

دروازه‌هایی که جنبه امنیتی و دفاعی داشتند

به گفته پژوهشگر تاریخ، در گذشته دروازه‌ها بیشتر جنبه امنیتی و دفاعی داشتند و تبریز نیز در طول تاریخ همواره دروازه و بازو داشت؛ در دوره‌های مختلف شهر تبریز داخل حصار باروها کوچک و بزرگ شده اما باروها همواره در تبریز وجود داشته‌اند.

کریم میمنت نژاد ادامه داد: دروازه‌ها جز لاینفک باروها هستند و آخرین باروی تبریز نیز در دوره نجف قلی خانی، بعد از زلزله مهیب تبریز در سال ۱۱۹۴ قمری احداث شده است؛ زلزله مهیبی که چیزی به جز چند پایه از مسجد کبود و ارگ علیشاه باقی نگذاشته بود که نجف قلی خانی تمام همت خود را بر ایجاد و احیای باروها صرف کرد.

طراحی باروی تبریز با ۸ دروازه

وی افزود: باروی تبریز با هشت دروازه طراحی شده بود و می‌توان گفت که عدد هشت دارای بار معنایی خاصی در اسطوره‌های ادبیات این سرزمین دارند و یا شاید هم ریشه انتخاب تعداد دروازه‌های تبریز بوده باشد.

عدد هشت دارای بار معنایی خاصی در اسطوره‌های ادبیات این سرزمین دارند

وی ادامه داد: به جز دروازه استامبول که به عنوان محل گذر از آن یاد می‌شود، باقی دروازه‌های تبریز را به نام محله انتخاب کرده‌اند؛ به عنوان مثال دروازه شتریان، محل رفت و آمد به محله شتریان و دروازه خیابان، محل رفت و آمد به محله خیابان است.

کتیبه‌ای که بیانگر واقعه زلزله و همت نجف قلی خان برای بازسازی است

دوه چی قاپی سی، سورخاب قاپی سی، باغمیشه قاپی سی، خیابان قاپی سی، میارمیارقاپی سی، گجیل قاپی سی، استامبول قاپی سی و نوبر قاپی سی، دروازه‌های قدیمی تبریز هستند که به گفته این پژوهشگر تاریخ، همه آنها به یک شکل و معماری مشابه در ابعاد مختلف ساخته شده بودند؛ طوری که مناره‌های کوچک با کاشی‌های فیروزه‌ای به معنای دعوت کنندگی از دوردست‌ها و هم‌چنین کتیبه‌هایی با سنگ مرمر با خط زیبا ساخته شدند که محتوای این کتیبه‌ها بیانگر واقعه زلزله تبریز و همت نجف قلی خانی برای احیا و بازسازی این شهر بوده است.

در طرفین این کتیبه‌های مرمرین، دو نقش برجسته سنگی از شیر که با زنجیر به درخت سرو بسته شده بودند قرار داشته‌اند که سرو به عنوان نماد جاودانی و شیر نماد قدرت است.

ساخت دروازه ویجوجه برای تردد به قسمت مرکزی شهر

وی توضیح داد: در این دروازه‌ها، محلی برای سواره‌رو و پیاده‌رو مشخص بود که رویه درب این دروازه‌ها نیز با آهن‌های فولادی پوشش داده می‌شد تا به هنگام حمله به شهر، دروازه‌ها را بسته و در مقابل آتش زدن درب‌های دروازه‌ها مصون ماند تا خطری شهر و شهروندان را تهدید نکند؛ بعدها در پی اعتراض یک محله به دلیل عدم امکان تردد آسان به قسمت مرکزی شهر، دروازه ویجوجه ساخته می‌شود و به هشت دروازه قبلی این دروازه نیز افزوده می‌شود.

بازسازی گجیل و نوبار قاپی سی توسط شهرداری

میمنت نژاد اضافه کرد: دروازه‌ها در زمان طراحی، ۸ دروازه بود که در زمان ساخت و استفاده از ۹ دروازه استفاده می‌شد که در کنار این دروازه‌ها، حمام و کاروانسراهایی نیز برای اطراف مسافران ساخته شده بود. در طرح کلی دروازه‌های تبریز، نقاشی‌های اوژن فلاندن نیز آمده که طی سنوات گذشته بازسازی چندین نمونه از این دروازه‌های تاریخی تبریز هم چون گجیل و نوبار قاپی سی توسط شهرداری انجام گرفته است.

لزوم بازسازی سایر حمام‌های دروازه‌ها در تبریز

وی به خبرنگار مهر گفت: با توجه به اینکه بازسازی حمام نوبر از عناصر دروازه‌ای محله نوبر در سال‌های اخیر انجام

شده است اما حمام های دیگر دروازه ها تخریب و بدون استفاده مانده است که باید توسط متولیان امر، حمام های دروازه های شهر بازسازی شود.

وی توضیح داد: در گذشته ها بازار کره نی خانه در مجاورت ساختمان نظمیه قرار داشت که در پشت بام این ساختمان، نقاره زن ها به تمام دروازه بان های شهر، برای هماهنگی در زمان باز و بسته کردن دروازه ها را اعلام می کردند؛ با گذشت سال ها و بروز جنگ های ایران و روس در دوران عباس میرزا، قرارداد فینکشتاین با دولت فرانسه منعقد شد که طی سفر ژنرال گاردن به تبریز، دیوار و محل های دفاعی این شهر مورد بررسی قرار گرفت.

افزایش ضریب ایمنی و امنیتی شهر

به گفته این پژوهشگر تاریخی، به دستور ژنرال گاردن، تعدادی برج به دیوارهای واقع در شهر تبریز برای نصب اراده های توپ اضافه و خندق هایی پشت دیوار نیز حفر شد که تمامی این اقدامات برای ارتقای ضریب ایمنی و امنیتی شهر پس از جنگ های ایران و روسیه بود.

تخریب دیوار باروی نجف قلی خانی

وی ادامه داد: بعد از جنگ های ایران و روسیه و با توجه به اینکه شهر نیازمند توسعه بود، بخش هایی از دیوار باروی نجف قلی خانی که یک دیوار حصار دفاعی و امنیتی بود با مساعدت دولت و همراهی مردم تخریب گشت که با گذشت زمان و ورود ماشین و ایجاد امکان تردد ماشین ها، دروازه ها یکی پس از دیگری تخریب شدند.

قربانی شدن هویت قدیم در مقابل توسعه و مدرنیته شدن

میمنت نژاد معتقد است که با عدم ایجاد تعادل و توازن میان هویت قدیم و توسعه، هویت قدیم قربانی توسعه می شود و ما هنوز نیاموخته ایم که از سویی شهر را از توسعه و مدرنیته شدن بی بهره نکرده و از سوی دیگر هویت فرهنگی را حفظ کنیم.

با عدم ایجاد تعادل و توازن میان هویت قدیم و توسعه، هویت قدیم قربانی توسعه می شود

وی به تخریب دروازه گجیل در سال ۱۳۴۰ توسط شهرداری تبریز اشاره کرده و افزود: باغمیشه قاپی سی و خیابان قاپی سی تنها بازمانده از هشت دروازه تبریز هستند که وضعیت خوبی ندارند و نیازمند مرمت و توجه ویژه بخصوص به حرایم آنها مشهود است.

هشت بهشت، هشت دروازه

این پژوهشگر تاریخی معتقد است که موضوع هشت بهشت ریشه در ادبیات و اساطیر ایران دارد و پادشاه دولت آق قویونلو (اوزون حسن) اولین فردی بود که در ضلع شمالی میدان صاحب الامر، کاخ هشت بهشت را بنا نهاد که اطلاق یک عنوان اساطیری به یک عمارت بود.

کارشناس حوزه تاریخ و تمدن اسلامی معتقد است که در توسعه شهری به شکل مدرن، بافت قدیمی حفظ نمی شود و این یکی از عمده ترین مشکلاتی است که با آن روبرو هستیم.

علی تاروردی نسب به خبرنگار مهر گفت: بازسازی باغمیشه قاپی سی به صورت نیمه کاره به حال خود رها شده و گویا بازسازی میارمیار قاپی سی نیز در حد حرف و سخن باقی مانده است اما بازسازی این دروازه ها، رونق گردشگری بعد از ریشه کن شدن ویروس کرونا را در پی خواهد داشت چرا که به عنوان یکی از آیتم های گردشگری به شمار خواهد رفت.

اقداماتی برای بازسازی انجام نمی گیرد

وی افزود: با توجه به اینکه کلانشهر تبریز به عنوان یک کهن شهر، با دروازه های تاریخی محصور شده بود اما اینک به دلیل وجود پاساژهای ساخته شده، امکان بازسازی به همان شکل اولیه مسیر نخواهد بود اما می توان سردرهای

دروازه ها را بازسازی کرد که متأسفانه شورای شهر علی رغم تصمیم گیری های موجود مبنی بر بازسازی، اقداماتی انجام نگرفته است.

در توسعه شهری به شکل مدرن، بافت قدیمی حفظ نمی شود و این یکی از عمده ترین مشکلاتی است که با آن روبرو هستیم

به گفته کارشناس حوزه تاریخ و تمدن اسلامی، در گذشته ها دروازه ها بعد از غروب به دلیل کنترل رفت و آمد و عدم حمله راهزن ها بسته می شد و کاروان ها صبح روز بعد وارد شهر می شدند.

تاروردی در پایان اضافه کرد: وجود دروازه ها در حمله مغول، بیانگر این است که مغول و سربازان مغولی نتوانسته اند به شهر وارد شده و خارج از دروازه ها با ریش سپیدان تبریزی مذاکره کرده اند که این مسئله وجود دروازه ها در حمله مغول را نشان می دهد.

دروازه هایی که روزی به روی شهر تبریز گشوده می شد و برای افزایش ایمنی و امنیتی شهر در نظر گرفته شده بود اما توسعه و قربانی شدن هویت و بافت قدیمی شهر، به مرور زمان این دروازه ها بسته شده و از چهره شهر زدوده شده اند.

به جز احیای نوبر قاپی سی و حمام نوبر و هم چنین بازسازی نیمه رها شده باغمیشه قاپی سی، عملکردی از سوی متولیان شهر برای حفظ بافت قدیمی تبریز انجام نگرفته است و این در حالی است که احیای دروازه های قدیمی شهر می تواند موجب افزایش رونق گردشگری در شهر اولین ها باشد.